

«Так був я знаний на коні...»

Поема Байрона «МАЗЕПА»

У своїй творчості Байрон звертався й до української тематики.

Поему «Мазепа» Байрон написав у **1818** р. під час свого перебування в Італії (у Венеції та Равенні).

Історична основа поеми

Видатний козацький

гетьман Мазепа (1640—1709)

уславився своєю боротьбою за незалежність України і, зокрема, за її відокремлення від Росії.

З цією метою Мазепа вступив у союз із шведським королем Карлом XII (1682—1718), який воював з Росією.

У битві в 1709 р. під Полтавою війська Петра I розгромили шведську армію, а Карл XII і Мазепа змушені були рятуватися втечею.

- Інтерес Байрона до Мазепи був викликаний кількома причинами. Насамперед, у контексті власних свободолюбних бунтарських настроїв, Байрон сприймав його життя як гідний наслідування приклад героїчного служіння батьківщині. Саме так Мазепу сприймали в Європі, де він став одним з найшанованіших діячів української історії

Вольтер
Мари-Франсуа
(21.11.1694 - 30.05.1778)

Відомості про українського гетьмана Байрон узяв із праці Вольтера «Історія Карла XII» (1731), яка була надзвичайно популярною в Європі і лише у XVIII ст., перекладена багатьма мовами, витримала 114 перевидань. У п'ятому розділі праці, звертаючись до подій російсько-шведської війни, Вольтер характеризує Україну як «країну, що завжди прагнула свободи й наполегливо боролася за її здобуття».

Вольтер розповів також про одну незвичайну пригоду, що сталася з Мазепою в його молоді роки. Він «виховувався як паж Яна Казимира, при дворі якого набув певної обізнаності в красному письменстві. Коли було викрито любовний зв'язок, що він мав з дружиною одного польського магната, розлючений чоловік звелів прив'язати його, зовсім голого, до дикого коня і відпустити в такому стані на всі чотири сторони. Кінь, приведений з України, примчав туди Мазепу, напівмертвого від втоми й голоду. Місцеві селяни виходили його. Він довго лишався серед них і через певний час відзначився в багатьох походах проти татар. Вищість в освіті забезпечила йому велику повагу серед козаків; його репутація, що зростала з дня на день, спонукала царя призначити Мазепу гетьманом».

- Мазепа чудово підходив на роль романтичного героя байронічного типу і захопив уяву Байрона, як і багатьох інших письменників-романтиків. *«Його історія, заснована на екзотичних реаліях, містила сюжет нещасливого кохання і жорстокої кари. Нескінченний галоп коня (мотив, що сам по собі дуже впливав на романтичну уяву) є водночас знаряддям долі, яка готувала Мазепу до великих політичних звершень. Навіть остаточна поразка гетьмана приносить йому додатковий німб мучеництва»*, зазначає польський дослідник Я. Островський
- Усі ці деталі мали символічний зміст, що легко переростав у міф, романтичну легенду. Крім усього іншого, Байрон побачив в історії про Мазепу й певні аналогії з власним життєвим досвідом: перебуваючи в Італії, він закохався і таємно зустрічався з юною дружиною шістдесятилітнього графа Гвічіолі, яку, як і коханку Мазепи, звали Терезою. Збіг імен обох героїнь також викликав у поета певні символічні асоціації.

Сюжет поеми

- Поема побудована у формі розповіді-сповіді головного героя твору — старого гетьмана Мазепи про любовну пригоду, яка колись трапилася з ним.
- Поема складається з 20-ти невеличких главок;
- час дії — важкі для Карла XII і Мазепи дні після поразки під Полтавою.

Риси романтичного героя в образі Мазепи.

Образ Мазепи.

Портретні характеристики Мазепи в поемі майже не деталізовані. Скупий портрет гетьмана Байрон подає в контрастному зіставленні рис, які співвідносять молоді і старі роки Мазепи:

*Вродливий красень з мене був.
Як сімдесятий рік минув,
Тоді признатися не гріх.
Що на світанку днів моїх
З чоловіків ніхто красою
Не міг би зміритись зо мною.
Я мав і молодість, і міць... [...]
А нині зморшки на виду.
Бо час турботи і війна
Своє зробили. Все мина.
Неначе плугом перейшло
Через усе моє чоло.*

- Набагато більше уваги Байрон приділяє **внутрішньому, психологічному портрету героя.**
- В його характеристиці поет насамперед підкреслює міць, великий життєвий досвід, щ незламний бунтарський дух і нескорену волю:
«І сам він був як дуб-титан, землі козацької гетьман».
- Закінчуючи розповідь про пригоди своєї молодості, Мазепа зауважує:
*« А втім, як бачите, літа
Не вигнули мого хребта,
Не зменшили і не змінили
Відваги, розуму і сили...»*
- Образ Мазепи втілює в собі **риси, притаманні типовому байронічному герою, — риси «шляхетного злочинця», самотнього, нескореного, вільнолюбного бунтаря зі страдницькою душею, в якій відбиваються настрої «світової скорботи».**
- Цим Мазепа схожий на головних героїв «східних поем» Байрона. Подібно до них, він **кидає виклик суспільству, його законам та моральним нормам.** Як і вони, **він кохає жінку, яка належить деспотичному чоловікові,** і, ставши жертвою брутального насилля, скривджений та ображений до глибини душі, жорстоко метиться своїм ворогам: знищує замок, у якому зазнав наруги над собою.
- З іншого боку, між ними та Мазепою існує й **суттєва відмінність.** У стосунках Мазепи й Терези **немає тієї космічної фатальності,** що вирізняє почуття героїв «східних поем». На відміну від них, **головний герой «Мазепи» — постать не вигадана, а цілком реальна, історична, і, крім того, в «мазепинському» сюжеті герой, хоча й впадає у відчай, але не гине, навпаки, долає всі випробовування і стає гетьманом України.**

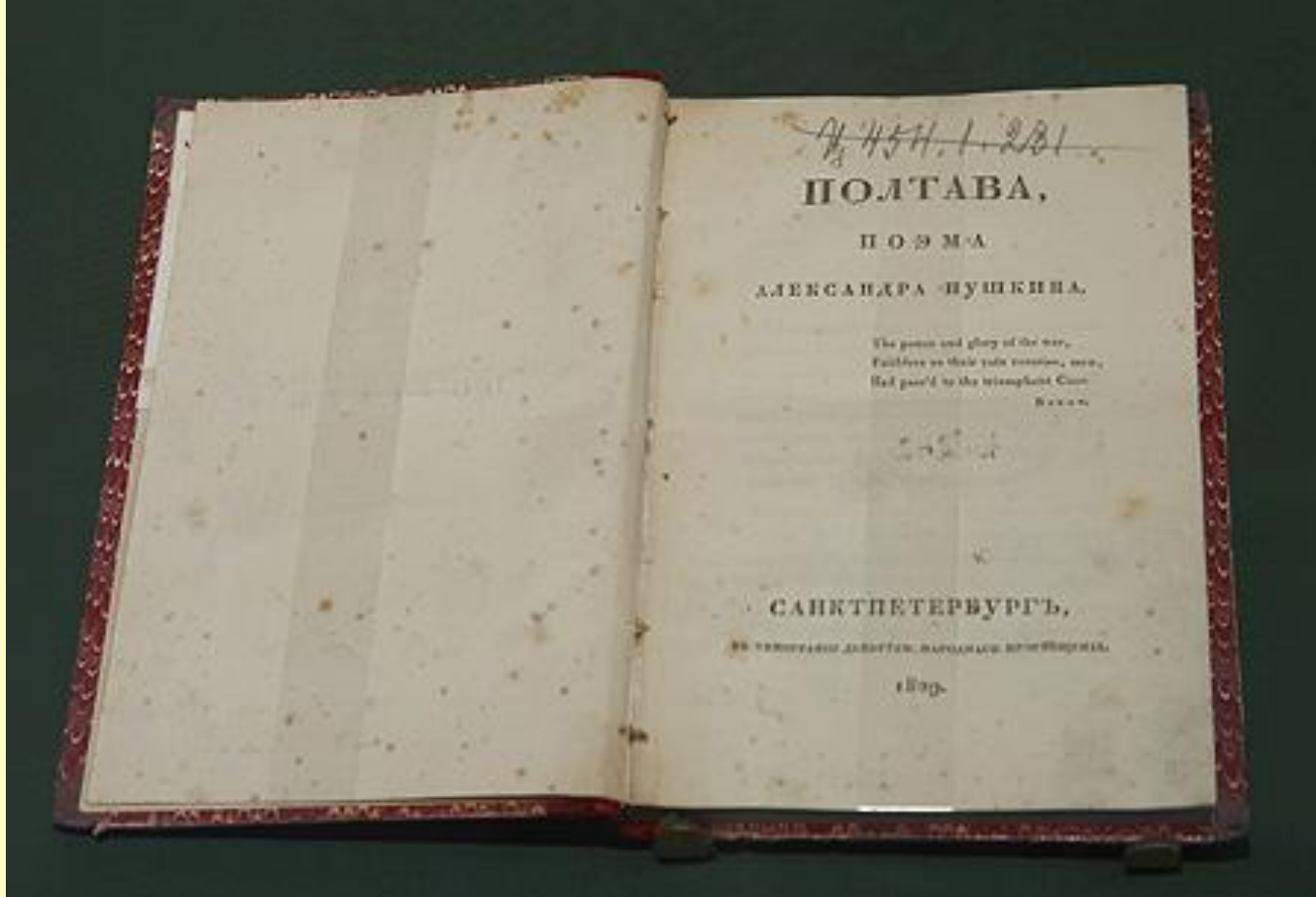
- Бунтарський дух непокори і незламна воля привносять в образ Мазепи і яскраво виражений **прометеївський пафос**, притаманний багатьом героям Байрона. Український літературознавець С. Родзевич, автор праці «Мазепа в світовій літературі» (1929), порівнюючи байронівських Мазепу і героя «Шильйонського в'язня» Бонівара, писав, що обидва вони — це «ті історичні особи, що в них знаходить поет відблиски страждань та поривань Есхілового невмирущого титана».
- Образ Мазепи, яким його змалював у своїй поемі Байрон, справив надзвичайне враження в літературних колах Європи й ініціював цілу хвилю творів про Мазепу.
- З'явилися: поема «Мазепа» (1829) В. Гюго (Франція), поеми «Война-ровський» (1825) К. Рилєєва та «Полтава» (1831) О. Пушкіна (Росія), драма «Мазепа» (1839) Ю. Словацького (Польща), поема «Засланці» (1831) А. фон Шаміссо і трагедія «Мазепа» (1865) Р. фон Готшала (Німеччина), трагедія «Іван Мазепа» (1863) Й. В. Фріча (Чехія) та ін. В більшості цих творів образ Мазепи розкривається у зв'язку із романтичною пригодою його молодості і постає у світлі неприхованої авторської симпатії.

- Поема Олександра Пушкіна «Полтава», попри її високі художні якості, трактує образ українського гетьмана негативно, згідно з офіційним імперським міфом про нього як про ницого зрадника й підступного лиходія, проклятого церквою.

- Популярність образу Мазепи, викликана байронівською поемою, не оминула й інші види мистецтва. У французькому романтичному живописі створено цілу низку творів на мотиви байронівської поеми. У 1837—1925 рр. в Європі з'явилося більше двадцяти музичних творів про Мазепу, написаних переважно під враженням від поеми Байрона.

- До образу Мазепи зверталися продовжують звертатися українські письменники; найвідоміші твори — поема Степана Руданського «Мазепа, гетьман український» (1860), романна трилогія Богдана Лепкого «Мазепа» (1926—1927), поема Володимира Сосюри «Мазепа» (1926—1960) та ін.

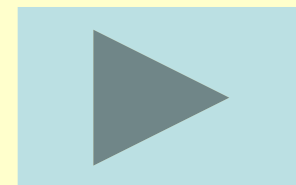
- Українські письменники, літературознавці, перекладачі завжди цікавилися творчістю Байрона. Чи не найбільша кількість перекладів з байронівської творчості припадає на його драматичну містерію «Каїн».
- Серед інших творів, що активно перекладалися українською мовою, — поема «Паломництво Чайльд Гарольда», драматична поема «Манфред», поема «Шильйонський в'язень», роман у віршах «Дон Жуан».
- Першим перекладачем Байрона українською мовою був Микола Костомаров. Перекладали твори Байрона Олександр Навроцький, Іван Франко, Леся Українка, Володимир Самійленко, Павло Грабовський, Пантелеймон Куліш, Євген Тимченко, Юрій Корецький, Микола Кабалюк, Сава Голованівський, Дмитро Паламарчук та ін., і це є красномовним свідченням того, що творчість англійського поета, сповнена волелюбного бунтарського пафосу, була і залишається надзвичайно близькою і зрозумілою серцям українців.
- Якщо, за словами англійської письменниці Вірджинії Вулф, для західноєвропейських письменників ХХ ст. Байрон скидався на "прибульця з інших світів", то для українців, на думку Максима Рильського, це був **«поет-воїн, поет-громадянин, один із сучасників і "вічних супутників"»**.

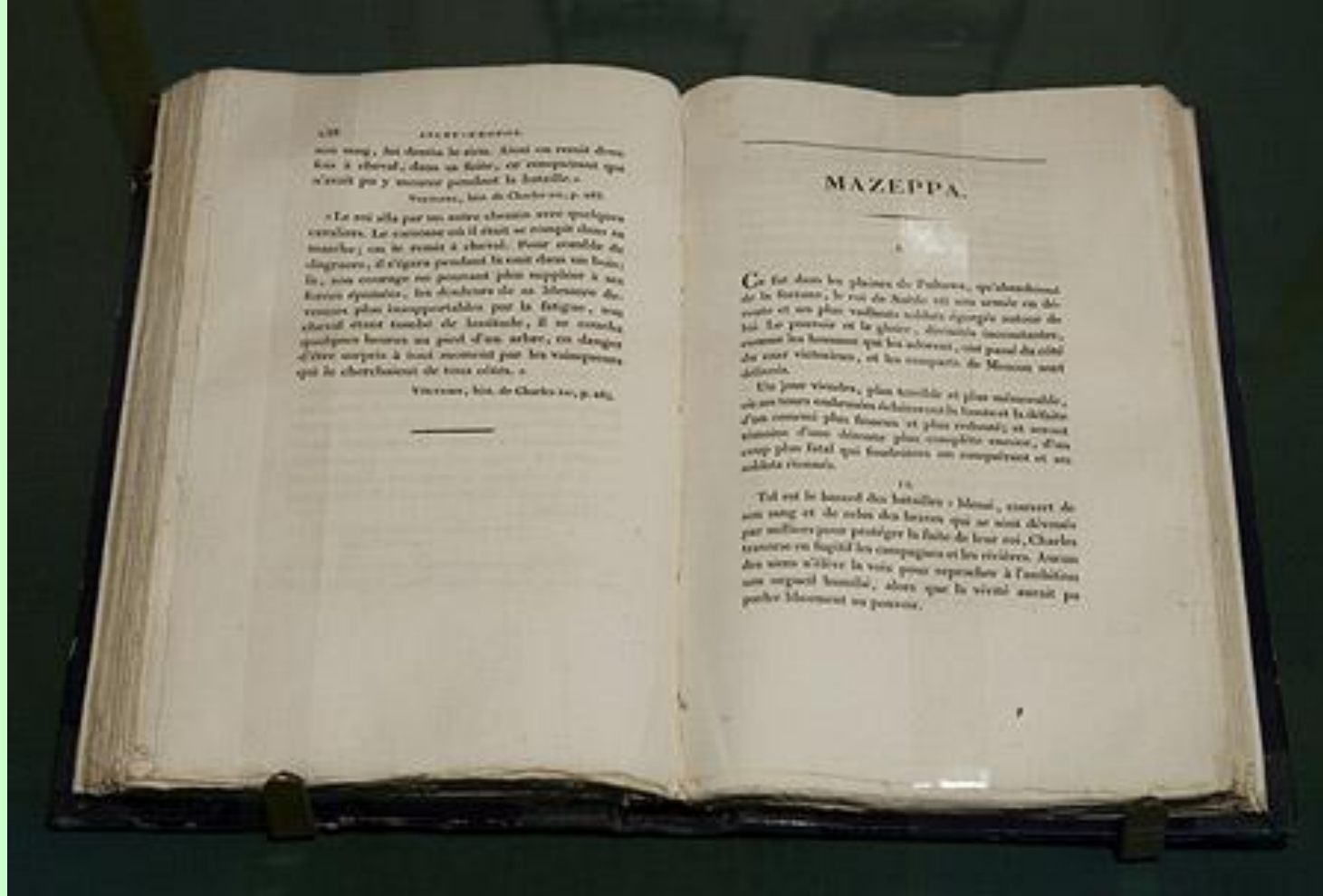

**Прижизненное издание поэмы Пушкина "Полтава"
1829 г.**

Санкт-Петербург

Бумага, картон, кожа
Библиотека Государственного Эрмитажа

Прижизненное издание поэмы Байрона "Мазепа"
1822 г.

Париж

Бумага, картон, кожа

Поэма Байрона "Мазепа" имеет мало общего с биографией гетмана, центральный эпизод — юного Мазепу, пажу польского короля Яна II Казимира, обнажённым привязывают к спине лошади, которую отпускают в степь, в наказание за связь с женой шляхтича.

Орас Верне "Мазепа и волки"

Полтавское сражение

1718 г.

Луи Каравак

Удети мзодо

Победа при Полтаве

1862 г.

Александр Евстафьевич Коцебу

Холст: масло

Мундир офицера лейб-гвардии Преображенского полка, который был на Петре I в день Полтавского сражения
*До 1709 г.
Россия
Государственный Эрмитаж*

Полтавское сражение, произошедшее **8 июля** (27 июня по старому стилю) **1709 года**, стало решающим боем, определившим исход Северной войны (1700 - 1721). Русская армия под командованием царя **Петра I** нанесла сокрушительное поражение шведской армии, предводительствуемой королем **Карлом XII**. Остатки шведских войск, отступившие от Полтавы, вскоре капитулировали под Переволочной; тем самым, совершив полное уничтожение армии Карла XII, в 1708 году вторгшейся в Россию. **Сам король** с немногочисленной свитой бежал в Бессарабию, под защиту турецкого султана.

Мундир Карла XII
*До 1718 г.
Швеция
Сукно, кожа, медь, золочение
Королевская оружейная палата. Стокгольм*